

A Magyar Közösség és a Kisgazdapárt

(Hozzászólás Kis András könyvéhez.*)

A konzervatív-jobboldali fajvédő titkos szervezet, a Magyar Közösség 1947 elején leleplezett demokrácia-ellenes szervezkedése körül mind szakmai körökben, mind a történelem és a politika iránt érdeklődő szélesebb közvéleményben máig tartó viták vannak, s makacs félreértések élnek tovább. A közvélemény a Magyar Közösség összeesküvéséről ma is úgy tud, mintha abban a főszereplők a Független Kisgazda Párt vezetői, Nagy Ferenc miniszterelnök és Kovács Béla, a párt főtitkára lettek volna. Sőt a szakirodalomban is találni olyan állásfoglalást, amely a közösség összeesküvését „Nagy Ferenc-féle összeesküvésnek” minősíti.¹ Nem kevesen vannak azonban mind a szakmabeliek, mind a korabeli politikai élet — főleg munkásmozgalmon kívül álló — résztvevői vagy éppen passzív szemlélői között, akik ma is kétségbevonják a Magyar Közösség létét, s nem hiszik el a demokrácia ellenes szervezkedése tényét; az összeesküvés felgöngyölítését megrendezett, fiktív tényeken alapuló, lényegében koncepciós hatósági és bírósági eljárásnak tekintik.

Kis András, a Magyar Közösségtől a Földalatti Fővezérségig című könyve történeti irodalmunkban először kísérli meg fellebbenteni a fátylat az eddig tabuként kezelt történelmi eseményről. A szerző a Belügyminisztérium — eddig hozzáférhetetlen —, az összeesküvéssel kapcsolatos nyomozati anyagai alapján minden kétséget kizáróan bebizonyítja, hogy a Magyar Testvéri Közösség elnevezésű konzervatív-jobboldali, fajvédő titkos szervezet valóban létezett, valóban lépéseket tett a magyar népi demokrácia megdöntésére, a horthysta rezsim visszaállítására.

A Magyar Testvéri Közösség valószínűleg a 30-as évek elején jött létre, tevékenysége azonban csak az évtized második felében, az ország teljes fasizálására törő szélsőjobboldali erők előrenyomulásával párhuzamosan lendült fel. Tagjai többségükben az ún. „keresztény úri középosztály” soraiból kerültek ki; zömmel a különböző miniszteriális szervek alkalmazottainak középrétegét, a fővárosi és vidéki közigazgatási apparátus jelentősebb beosztású tisztviselőit, rajtuk kívül mérnököket, orvosokat, pedagógusokat és egyéb értelmiségieket tömörített. (Az 1947-es letartóztatáskor a rendőrség kezébe került közösségi irattár személyi kartonjai alapján a szerző vizsgálata szerint a közösségi tagok 80%-a szellemi foglalkozású volt, 20%-a kisiparos vagy eltartott; a tagság 60%-a egyetemet vagy főiskolát végzett. 23. l.) A titkos szervezet sajátos „érdekvédelmi”

* Kis András: A Magyar Közösségtől a Földalatti Fővezérségig. Budapest, 1969. 190 l.

¹ Szabolcs-Szatmári Szemle; 1968. III. sz. Filep János: A közigazgatás újjászervezéséről. 95. l.

céllal alakult, tagjai a német és zsidó származású értelmiség rovására igyekeztek értelmiségi pozíciókat szerezni. A közösséget az értelmiség társadalmi-gazdasági helyzetében a 20-as évek folyamán beállt változások, mindenekelőtt az állami tisztviselők létszámának felduzzadása, e rétegek társadalmi-gazdasági felemelkedésének eltorlaszolóddása hozta létre. Jellemző, hogy a kezdeményezők között számos erdélyi származásút találni, sőt az erdélyiek a közösségben „... mindvégig megőrizték vezető szerepüket” (12. l.). A közösség taglétszáma elég jelentős volt, 1944 végére elérte a 2450 főt, sőt a szerző feltételezése szerint a 3000 főt is meghaladhatta.

Mint illegális szervezetnek, a Magyar Közösségnek legális működési lehetőségeket is kellett szereznie. A közösségek számos kisebb jobboldali kulturális és társadalmi egyesületbe épültek be, s ragadták magukhoz a vezetést, vagy éppen újakat hoztak létre. A közösség legjelentősebb fedőszervét a Honszeretet Egyesület alkotta. Az Egyesület 1943-ban újjáavasztott vezetői között ott találjuk Arany Bálintot, Donáth Györgyöt, Fay Aladárt, Kiss Károlyt, Péter Ernőt, mint alelnököket, szinte a titkos társaság egész vezérkarát.² A Honszeretet nem politikai, hanem kulturális szervezet volt, ideológiáját Szabó Dezsőtől kölcsönözte, aki maga is egyesületi, sőt valószínűleg közösségi tag is volt.

Sajnos Kis András elemzéséből nem tűnik ki világosan a közösségi mozgalom elhelyezkedése a kor ideológiai és politikai irányzatai között. Úgy véljük, hogy a mozgalom, ideológiáját és politikai arculatát tekintve nem tartozott az ország totális fasiszálására törekvő nyilas és nemzetiszocialista szélsőjobboldalhoz. Jóllehet egyes személyeken, mint pl. Matolcsy Mátyáson, ill. az imrédysta Donáth Györgyön keresztül megvoltak a kapcsolatai a szélsőjobb, elsősorban annak „úri-fasiszta” csoportjai felé is, a zöm megmaradt konzervatív-jobboldali, a Horthy-rendszert „régii” formájában fenntartani kívánó politikai alapállásban. Ugyanakkor a közösségi mozgalom „balszárnya”, főleg fiatal, paraszti származású értelmiségiek, a népi írók mozgalma felé orientálódott. A Honszeretet sajtóorgánumai rendszeresen közöltek írásokat a népi íróktól. A közösségek egy része később a németellenes polgári ellenállási mozgalomban is részt vett, főleg az annak jobbszárnyán elhelyezkedő, a magyar uralkodó osztályok nyugatbarát csoportjai által irányított, a fiatal Horthy fémjelezte „Kiugrási Irodához” kapcsolódtak.

A Magyar Közösség 1944 végén beszüntette tevékenységét. A Honszeretet Egyesület később a betiltott fasiszta egyesületek listájára került, tehát nem alakulhatott újjá. A közösség táboraiban a felszabadulás után jelentős politikai polarizáció ment végbe. A fasiszta-németbarát jobbszárny és a régi ortodox közösségek visszavonultak a politikai életről; az ellenállási mozgalomban is résztvevő fiatalabbak bekapcsolódtak a kibontakozó demokratikus közéletbe, beléptek a demokratikus pártokba és szervezetekbe, mindenekelőtt a Kisgazda Pártba és a Parasztszövetségbe, de jutott belőlük a Nemzeti Parasztpártba is. Társadalmi elhelyezkedésük azonban nem változott. „A közösség tagjainak mintegy 80%-a értelmiségi munkakörben dolgozott — írja Kis András, egy 1946 nyarán készült közösségi felmérés alapján —, legtöbbjük mérnök, technikus, vegyész, ún. műszaki középkáder volt. Utánuk a pedagógusok, az ügyvédek, majd az orvosok következtek. A közösség erői leginkább a szakminisztériumokban,

² OL. P. 1368. Honszeretet Egyesület iratai. Kis András ezeket az anyagokat nem használta fel, pedig sok érdekes kiegészítő jellegű adatot tartalmaznak.

valamint a pénz- és hitelintézményekben dolgoztak. Jelentős volt számuk a műszer-, a vegyi és a textilipar legfontosabb üzemeiben is. Az értelmiségi munkakörökben, illetve az állami közigazgatásban — felderítési adataik szerint — 600 közösségi tag volt alkalmazásban.” (118. l.) Mindez azt jelentette, hogy az egykori konzervatív-jobboldali, fasiszta színezetű fajvédő szervezet újjászervezésének volt társadalmi bázisa. Ennek kimutatása Kis András munkájának egyik legjelentősebb érdeme.

A szerző érdekesen és sok vonatkozásban meggyőzően dolgozza fel a Magyar Közösség vezetőinek a népi demokrácia megdöntésére irányuló tevékenységét. Sajnos, a Fehér Könyv támasztotta kétségeket nem sikerül maradéktalanul eloszlatnia. Az általa elmondottak azt tanúsítják, hogy 1946 tavaszáig, amíg az összeesküvést később irányító és szervező politikai csoport kialakult, a vezető szerepet a társaságban a konzervatív-jobboldali, nyugatbarát Szentiványi Domonkos, a horthysta körök egyik jelentős alakja töltötte be. Ő volt a „vonzási központ”, aki körül a csoport szerveződött. Szentiványi dolgozta ki „A magyar kérdés” és „A kivetelő út” című röpirataiban a tőkés-nagybirtokos rendszer nyugati segítséggel történő restaurálásának politikai programját és taktikáját, s ő kezdett hozzá a politikai életből rohamosan kiszoruló horthysta csoportok, a régi rendszer híveinek megszervezéséhez. A szerző nem ad kielégítő választ arra, hogy Szentiványi, aki a fegyverszüneti delegáció tagjaként Moszkvában is járt, s aki széleskörű kapcsolatokat tartott fenn a felszabadulás után itthonmaradt régi horthysta politikusokkal, nagytőkésekkel, földbirtokosokkal, közöttük számos olyan jelentős személyiséggel, mint pl. Teleki Gézával, Zsedényi Bélával, Baranyai Lipóttal, Zichy Ladomérral stb., miért éppen az olyan, korábban jelentéktelen, kevésbé ismert politikai figurákkal lépett szoros barátságba, mint amilyenek Kis Károly, Héder János, Donáth György vagy Arany Bálint voltak. A könyvből nem derül ki egyértelműen, hogy a közösségek hogyan és mikor kötődtek Szentiványihoz. Magyarázat nélkül marad az is, hogy a közösség fasiszta szárnyához tartozó, egykori imrédysta Donáth Györgyöt miért csak 1946 tavaszán kapcsolják be „a baráti társaságba”, holott korábban ő is a közösség egyik vezetője volt. Szentiványiék 1945 végéig „laza csoportot” alkottak (74. l.), legfőbb tevékenységük abból állt, hogy bizalmas körben terjesztették a társaság spiritusz rektorának programszerű írásait, rendszeresen összejöttek és kicserélték információikat. Ez még önmagában nem jelentett feltétlenül illegális szervezkedést, jöllehet a szerző, saját korábbi állításaival szembekerülve, azt írja, hogy „az illegális szervezkedés 1945 végén már konkrét formát ölt” (78. l.). Mindenesetre sokmindenről árulkodó apróság, hogy Szentiványi körét a rendőrség nevezte el „Hetes bizottság”-nak, ezáltal szervezett, hivatalos látszatát adva olyasvalaminek, amely a résztvevők vallomása szerint nem volt más, mint afféle politizáló „baráti társaság”. A baráti kört senki sem választotta, nem volt elnöke, nem vezetett jegyzőkönyvet, tehát semmiféle hivatalos jelleggel nem rendelkezett.

Donáth bekapcsolódásával a jobboldali csoportosulás tevékenysége megélnéült. Az egykori imrédysta politikus dolgozta ki a békekötés utáni hatalomátvételre vonatkozó elgondolásait, közöttük az illegális összeesküvés részletes tervét. Rendszeresen összejöveleket tartottak, szervezeti és politikai kapcsolataikat kiszélesítették, többek között eljutottak Kovács Bélához is és két alkalommal tanácskoztak vele, anélkül, hogy őt távolabbi céljaikba beavatták volna. A Kisgazdapártra különös gondot fordítottak, tőle remélték az ellenforradalmi jobboldali fordulat végrehajtását.

Kis András meggyőzően bizonyítja, hogy a Szentiványi—Donáth csoport illegális szervezkedése, a népi demokrácia ellenes összeesküvés előkészítése 1946 őszen kezdődött. 1946 tavaszán a baráti társaságnak „még nem voltak saját szervezetei” (95. l.). Sőt a jobboldali fordulat végrehajtásának bázisát jelentő erők még a nyári hónapokban is „... szervezetlenek, s így egységes cselekvésre képtelenek voltak” (118. l.). A szervezkedés megindítása úgy történt, hogy egyrészt megkísérelték reorganizálni a régi titkos szervezetet, a Magyar Közösséget, másrészt lépéseket tettek egy katonai csoport megalakítására. A szerző rámutat arra, hogy a Magyar Közösség 1946 őszéig „... korlátozott tevékenységet folytatott. A vezértanács nem tartott üléseket” (119. l.). Tagfelvétel, néhány esettől eltekintve, mint pl. Szentiványi felavatása, nem volt. „A FKGP-ban és a Magyar Parasztszövetségben otthonra talált közösségek nem álltak a vezértanács irányítása alatt. A közösségi tagok többsége a vezetőségtől nem kapott utasítást, a vezértanács 1946 nyaráig semmit sem kezdeményezett” (120. l.). A közösséget irányító Vezértanács 1946 szeptemberében ült össze először, majd egy hónap múlva új összetételben alakult újjá, ekkor került be a Szentiványi—Donáth csoport négy tagja (Arany, Donáth, Héder és Kis). Az újjáalakult közösség vezetői hozzákezdtek a tagtoborzáshoz, számbavették, kikre számíthatnak, tájékoztatót adtak ki. A szervezkedés azonban nagyon lassan haladt, kevés régi tagot sikerült „ébreszteni”, a közösségek többsége már „beilleszkedett”, nem akart vagy nem mert az új társadalmi-politikai viszonyokkal szembefordulni. A szerző maga is megállapítja: „... addig a szintig, amíg a mozgalom felső vezetői személyesen végezték a munkát, eredmények születtek, a továbbiakban azonban a szervezkedés üteme lelassult, s több vonalon pedig megszakadt” (124. l.). Mindez azt tanúsítja, hogy ha a népi demokrácia-ellenes összeesküvésnek volt is bázisa az ún. „keresztény” polgári értelmiség között, ez a bázis igen szűkkörűnek bizonyult.

A könyv talán egyik legjobban sikerült része a katonai vonal meginduló szervezkedéséről számol be. A katonák tevékenységének pusztá leírása önmagában is árulkodik az összeesküvés naiv, primitív, nem túl veszélyes jellegéről. Donáth kezdeményezésére néhány volt horthysta főtiszt, Dálnoki Veres Lajos vezérezredes, Szent-Miklóssy István vezérkari őrnagy, András Sándor vezérőrnagy, akik a demokratikus hadseregből kiszorultak, megalakította az illegális Fővezérséget. Legelső és legfontosabb teendőként felosztották egymás között a vezető pozíciókat, hozzákezdtek a Fővezérség szervezeti felépítésének kidolgozásához. Jellemző, hogy a katonák a Fővezérséget Horthy hirhadt 1919-es főparancsnokságához hasonlóan kívánták kialakítani. Megszületett az első napi-parancs. A tanácskozás azonban hosszan elhúzódott, a tervek realizálására már nem jutott idejük, a demokratikus rendőrség letartóztatta őket.

Kis András könyve — megítélésünk szerint — azt bizonyítja, hogy a Magyar Közösség népi demokrácia-ellenes összeesküvése önmagában, s az adott kül- és belpolitikai viszonyok között nem jelentett komoly veszélyt az új magyar demokratikus rendszerre, nem volt több, mint egy tucat realitásérzékét veszített, nagyravágyó és öntelt reakciós politikus, illetve katonatiszt szervezkedése. A szerző, jöllehet maga is kiemeli, hogy a Szentiványi—Donáth csoport mozgólódása nem képviselt komoly erőt, mégis úgy látja és állítja be, hogy az összeesküvés komoly és reális veszélyt jelentett a magyar demokráciára. „Erejük és veszélyességük abban állt — írja —, hogy a szervezkedés irányítói kapcsolatban álltak az ország legnagyobb tömegpártjával és annak vezetőivel, s e párt politikáját a maguk céljainak megfelelően tudták befolyásolni” (175. l.).

Kis András számos esetben foglalkozik az összeesküvők és a Kisgazdapárt viszonyával és sok értékelő megállapítást tesz. Az illegális szervezkedés útjára lépő konzervatív-jobboldali horthysta csoportosulás és a Független Kisgazdapárt viszonya valóban döntő jelentőségű kérdés. E kapcsolat jellegének tisztázása nélkül magát az összeesküvést, de a felszámolása körül kialakult politikai harcokat s az MKP és a FKGP törekvéseit sem lehet helyesen megítélni. Éppen ezért a könyvnek csupán ezzel a vonatkozásával kívánunk foglalkozni, nem térünk ki a köztörténeti fejtegetések bírálatára, amelyek a népi demokratikus átalakulás rendkívül sematikus ábrázolását adják, sem a Kisgazdapárt politikája egészének értékelésére.

Kétségtelen tény, hogy az egykori fajvédő értelmiségi titkos szervezet tagjai közül többen 1945 elején beépültek a Független Kisgazda Pártba és a Paraszt-szövetségbe. Arany Bálint 1945. január 18-án belépett a pártba, s Tildy bizalmából rögtön a budapesti pártközpont szervező titkára lett.⁴ Saláta Kálmánnal azonnal hozzáfűzte az ellenállási mozgalom idején kialakult, zömmel közösségeket tömörítő csoportja újjászervezéséhez. A pártban tanulmányi csoport néven szerepeltek, hetente tartottak összejöveteleket; komoly pártmegbízásokat kaptak, s jelentős pártfunkciókat töltöttek be. A fiatal értelmiségieket mérsékelt társadalmi radikalizmus, erős nacionalizmus és éles kommunista-ellenesség jellemezte, általában a nyugati orientáció hívei voltak. A fiatal jobboldali kör azonban politikai és személyi okok, különböző párt- és állami megbízások miatt 1945 április—május folyamán szétesett.

Arany Bálintot, a FKGP igazoló bizottsága Honszeretet Egyesületbeli tagsága miatt nem igazolta, jöllehet a határozatot felsőbb utasításra nem adták ki. Ezért, valamint amiatt, mert feladatát rosszul látta el, s rendre saját elvbarátait igyekezett elhelyezni a pártban, leváltották, a pártból azonban nem zárták ki. (Igy tehát az 1945 őszi választások után Arany Bálint nem lehetett a FKGP parlamenti képviselője, s pontatlan a szerzőnek az az állítása is 1945 végéről, hogy „Saláta együtt dolgozik Arannyal a Kisgazdapárt központjában” 79. l.). Arany leváltása után változatlanul fenntartotta kapcsolatait a FKGP vezetőivel. Nemcsak Kovács Bélával, hanem Nagy Ferencsel, Varga Bélával is. Állítása szerint Tildyt köztársasági elnökké választása után, magas közjogi méltóságára való tekintettel nem kereste fel, inkább Kovács Bélához járt be, talán, mert ő volt a legkönnyebben megközelíthető, bár közlése szerint hozzá sem túl gyakran.⁵

A fajvédő titkos szervezet bennfentesének távozásával a jobboldali fiatalok vezér nélkül maradtak; később körükből más értelmiségiek csatlakozásával alakult ki a választások után az ún. Hám—Saláta csoport, amely különleges helyzeténél fogva — ti. szoros kapcsolatban állt Nagy Ferencsel és Kovács Bélával — jelentős szerepet töltött be a pártéletben. 1945 végén, 1946 elején átmenetileg ismét újjászerveződött a Rákóczi út 20 alatti társaság, tehát a Magyar Közösség ellenállási mozgalomban részt vett csoportja, ez azonban nem volt azonos a Hám—Saláta frakcióval, bár közülük többen a másik körben is megjelentek. A közösségek a FKGP egyik legszervezettebb csoportját képezték, bár a politikai életben önálló irányzatként nem jelentek meg.

⁴ Ld. dr. Donáth György és társai összeesküvési bűnpere. Az 1947. márc. 28-i jkv. Arany Bálint vallomása.

⁵ Uo.

Arany és Saláta Szentiványit még a polgári ellenállás mozgalmából ismerték. 1945 nyarán ismét találkoztak, kapcsolataik azonban csak az 1945-ös választások után váltak intenzívebbé. A komoly politikai ambíciókkal rendelkező, s a visszatérés reményét soha fel nem adó egykori diplomata számára a két fiatalember mint aktív politikus fontossá vált, ők szállították a politikai értesüléseket. Szentiványi a régi világ emberei körében ismert és népszerű ember volt, a hiú és nagyravágó Saláta s a különösebben nem „csillogó” Arany fenntartás nélkül kiszolgálták. A szervezeti feltételek tehát adva voltak ahhoz, hogy a jobboldali csoportosulás megpróbálja ráerőszakolni elképzeléseit a Kisgazdapártra.

Kis András ugyan kijelenti, hogy nem azonosítja egymással a magyar demokrácia szélsőjobboldalán elhelyezkedő horthysta politikusok és a Kisgazdapárt demokratikus módosparaszti szárnyának végső célkitűzéseit, a valóságban azonban a két egymástól lényegében eltérő politikai áramlat között nem tesz különbséget. A közvetlen feladatokban, az egyes taktikai lépésekben átmenetileg fennálló érdekazonosságot alaposan eltúlozza. Így a kisgazdapárt egészében reakciós pártként, a párt politikája egészében reakciós politikaként jelenik meg. A szerző nem tesz különbséget a párton belüli politikai irányzatok között sem, s a párt demokratikus módosparaszti szárnyát, amely a centrumot képezte, azonosítja a párt burzsoá jobbszárnyával. Mindebből adódóan, Szentiványiék befolyását szinte természetesnek, szabadon érvényesülőnek fogja fel és ábrázolja.

Kis András elemzi Szentiványi „A magyar kérdés” című politikai tanulmányát, s helyesen mutat rá, hogy az lényegében angolszász segítségre számítva, a gazdag parasztságra támaszkodó burzsoá-jobboldali fordulat politikai programja volt. Feltételezi, hogy Szentiványi tervezetét Saláta, Kis Károly, Héder János, Arany Bálint közvetítésével sokan megismerhették, majd hozzáfűzi: „A Kisgazdapárt jobbszárnyát alkotó politikusok: Sulyok Dezső, Pfeiffer Zoltán, s az általuk is támogatott Saláta Kálmán és mások jelszavaikban legalizálni igyekeztek ezt a koncepciót. Az 1945 augusztusában megtartott nagyválasztmányi ülésükön ezt hirdették meg — burkolt formában. Világosan mutatták ezt a „paraszt egységről”, a parasztság „sztrájkjogáról” vallott demagóg nézetek. Nyíltan hirdették, hogy Magyarországot csak nyugati segítséggel lehet újjáépíteni. Bethlen István és Nagyatádi „összefogására” azonban nem mertek hivatkozni. Elrejtették igazi arcukat” (72. l.). Most tekintsünk el olyan apróságtól, hogy Szentiványi, aki akkor a Polgári Demokrata Párttal állt szoros kapcsolatban, a „Magyar kérdés” c. politikai röpiratát a „polgári demokrata párt és a nyugati orientáció szájaizének megfelelően” írta meg, tehát nem a FKgP-nak szánta, s hogy annak lerövidített vázlatát, „A kivezető út”, amelyben az inkriminált Bethlen—Nagyatádi kézfogásra való hivatkozás szerepelt, az egykori diplomata szerint 1945 szeptemberében készült.⁶ A FKgP burzsoá jobbszárnya 1945 nyarán még csak kialakulóban volt, önálló fellépésére csak a választások után került sor. Sulyok csak 1945 szeptemberében jött fel Pestre, addig, mint pápai polgármester tevékenykedett, az országos politikába csak a választások alatt kapcsolódott be. A Pfeiffer-csoport, a nagytőke egyik jelentős politikai érdekképviselete már létezett, de Pfeiffer, ha másért nem, hát szabadkőműves mivolta miatt sem volt hajlandó elfogadni a fajvédő, erősen antiszemita

⁶ dr. Donáth György és társai... Az 1947. márc. 8-i jkv. Szentiványi Domonkos vall.

közösségek gyámkodását.⁷ S ismeretes, hogy Arany Bálint többek között éppen Pfeifferrel való ellentétei miatt hagyta el a Kisgazda Pártot.⁸ Tudomásunk szerint Salátát sem fűzte szoros politikai barátság a jobboldali kisgazda politikushoz. Az 1945. augusztus 20-i nagyválasztmányi ülés valóban jelentős, hisz az első magasszintű kisgazda pártértekezlet a felszabadulás után. Elég azonban kézbe venni a Kis Újság akkori számait, rögtön kiderül, hogy a nagyválasztmány minden felemássága ellenére sem a konzervatív-nagytőkés-földbirtokos rendszer restaurálásának programját tette magáévá. Egyrészt elfogadta a MNFF kommunisták által kidolgozott 1944 novemberi programját és jóváhagyta Tildynek, a nemzeti feladatok megoldását célzó, a kommunistákkal való együttműködést, szovjet barátságot, a környező népekkel való megbékélést hirdető demokratikus politikáját. Tildyt, a FKgP balszárnyának vezetőjét választották meg pártvezérnek. Másrészt a nagyválasztmány magáévá tette a FKgP birtokos paraszti szárnyának határozatát is, amelyben valóban szerepelt a sztrájkjog követelése. E határozat az „önálló” — illetve annak elképzelt — parasztpolitika legfőbb tételeit fogalmazta meg, s bár egészében a társadalom demokratizálása, a horthysta rendszer maradványainak felszámolása mellett szállt síkra, hangot adott a forradalmi változások korlátozása igényének is, s a „külön” paraszti érdekek védelmére olyan módon hangsúlyozta, hogy az alkalmas volt a munkásosztály elleni politika alátámasztására is.

1946 tavaszáról szólva a szerző közli azt a tényt, hogy Szentiványiék „elvbarátai” bennültek a FKgP és a Parasztszövetség vezetőségében. „Ez lehetővé tette — mondja —, hogy a Hetes Bizottság politikai irányvonala mind a Kisgazdapártban, mind a Parasztszövetségben többé-kevésbé érvényesüljön. Saláta Kálmán a Kisgazdapárt jobbszárnyához tartozókhöz, Héder János a Parasztszövetség vezetőihez közvetítette a Hetes Bizottság állásfoglalásait. Ezáltal közöttük szoros kapcsolat alakult ki” (95. l.). 1946 tavasza éppen az az időszak, amely a legvilágosabban mutatja, hogy a Kisgazdapárt politikáját az MKP és a magyar demokrácia balszárnyának magatartása milyen erőteljesen befolyásolta. 1946. március 12-én — igaz: külső nyomásra — a kisgazda pártvezetés elfogadta a Baloldali Blokknak a demokratikus átalakulás továbbvitelét célzó követeléseit: a négy nehézipari üzem állami kezelésbe vételét, a bankok állami ellenőrzését, az államapparátus megtisztítását a régi horthysta elemektől, a földreform befejezésének rendezését stb.; kizárták a kisgazda jobboldal Sul yok — Vásáry vezette csoportját. A munkáspárti követelések végrehajtásához a FKgP vezetősége maga is hozzájárult. Ebben az időben született meg a szénbányák államosításáról és a földreform befejezéséről szóló törvény. Ez utóbbi szentesítette az 1945-ös földosztás „törvénysértéseit”, azt, hogy sok helyen a 200 hold alatti gazdagparaszti birtokokat is felosztották. Hamarosan megjelent a B-listázásról szóló rendelet.⁹

Az 1946 márciusi válság után, amely kétségkívül komoly presztízsveszteséget okozott a Kisgazda Pártnak, bár helyzetét, tömegbefolyását alig ingatta

⁷ Szabó Miklós: Foglalkozásuk emigráns. Bpest. 1962. 168. l.

⁸ Fehér Könyv. A magyar köztársaság és demokrácia elleni összeesküvés okmányai. Kiadja a Magyar Tájékoztatásügyi Minisztérium. 1947. jún. 33. l. Kovács Béla vallomása.

⁹ Szentiványiék a népbíróság előtt később maguk is elismerték, hogy 1946 tavaszán, jóllehet a munkáspártok fellépése miatt szinte pánikba estek, s mérsékelni szerették volna a feszültséget, szándékaik ellenére semmiféle konkrét eredményt nem tudtak elérni. . . . visszaemlékszem a márc. 12-i válságra, amellyel kapcsolatban inkább csak szándékunk volt meg, de gyakorlatilag semmiféle befolyást sem tudtunk érvényesíteni.” (dr. Donáth György és . . . 1947. márc. 4. Szentmiklóssy vallomása.)

meg, — a kisgazda körök valóban általános ellentámadásba mentek át. Itt nincs mód ennek részletes elemzésére, csupán arra szeretnénk utalni, hogy annak célja elsősorban a párt pozícióinak a végrehajtó hatalomban való megerősítése volt, s nem a soronkövetkező nemzeti feladatok végrehajtásának kifejezett meggátolása. A gazdasági helyzet rendbehozása, az infláció felszámolása a módosparasztságnak is érdekében állt, s a kisgazda pártvezetés sem ellenezte, jöllehet nem tekintette súlyának megfelelő feladatnak. A FKgP irányítását akkor kézben tartó módosparaszti szárny csak 1946 őszén fordult teljesen szembe a forradalmi átalakulással. 1946 nyarán még kétfrontos harcot vívott: egyfelől a koalíciót robbantani akaró, nyílt antikommunista politikát követelő Pfeiffer-Dessewffy-féle burzsoá jobbszárny ellen, másfelől a párt „haladó értelmiségi” baloldala ellen, amely a munkáspártokkal való fenntartás nélküli együttthaladást sürgette.

A Kisgazda Párt ellentámadásáról Kis András megjegyzi, hogy Donáthék örömmel vettek tudomást róla, s a harchan bátorították is a kisgazda vezetőket (102. l.). Sajnos ismét adós marad állítása bizonyításával. A jobboldali csoportosulás tevékenysége 1946 májusában lendült fel, a Kisgazda Párt politikájára való befolyásolási kísérletek akkor erősödtek fel. A helyzet azonban változatlanul az, hogy a helpolitikai problémákra csupán utólag reagáltak. Néhány személyi ügytől eltekintve, nem derül fény olyan eseményre, amelyet ők kezdeményeztek volna. Az összeesküvők ügyének népbírósi tárgyalásán 1946 nyarának csaknem minden lényeges politikai kérdéséről megkérdezték felfogásukat, s a válasszaikból az tűnik ki, hogy azok jó részéhez semmi közük sem volt, s azokkal kapcsolatban csak utólag foglaltak állást. S ez megfelel a történelmi valóságnak is. Ha viszont közvetlenül tanácsot adtak, akkor nem egyszer kiderült, hogy a tanácsok vagy túl általánosak, vagy éppen rosszak voltak. 1946 szeptemberében Szentiványi, abból kiindulva, hogy — szerinte — egy baloldali fordulatnak nincsenek meg a külpolitikai feltételei, azt javasolta Kovács Bélának, hogy a FKgP mereven álljon ellen a Baloldali Blokk követeléseinek, és igyekezzék kihúzni az időt a békekötés ratifikálásáig. Ez az elgondolás semmi újat nem mondott a kisgazda politika számára. Jöllehet a FKgP magatartása 1946 október végén — november elején átmenetileg valóban megmerevedik, ezt nem Szentiványi bölcsessége, hanem az MKP III. kongresszusának hatása váltotta ki. Ugyanakkor ajánlották, hogy a Kisgazda Párt menjen bele egy új választásba, ami kifejezetten rossz taktikai elgondolás volt, hisz egy új választással a FKgP csak veszített volna. Nem véletlen, hogy Kovács Béla válasz nélkül hagyta a javaslatot.¹⁰

El kell ismernünk, hogy egy kérdésben sikerült a jobboldali horthysta csoportnak valamiféle befolyást gyakorolni a FKgP vezetőségére: ez a hadsereg kérdése volt. Elképzelhető, hogy Szentiványiéknek nem került különösebb nehézségbe az erősen jobboldali, antikommunista Jackó Pált meggyőzni a kisgazda Véderő Bizottság átalakításáról és annak szükségességéről, hogy az FKgP mérje fel a hadseregen belüli befolyását. Nagy Ferencék a hadsereg kérdésével valóban nem foglalkoztak, csak 1946 őszén, a MKP III. kongresszusa után figyeltek fel rá. Ebben szerepük lehetett a magyar demokrácia szélsőjobboldalán elhelyezkedő politikusoknak, katonatiszteknek, de — s ezt a szerző is elismeri — 1946 októberében Nagy Ferencék maguk is kezdeményezték a párt és a hadsereg viszonyának tisztázását. S ez pedig azzal függött össze, hogy tartottak egy baloldali fordulattól, s igyekeztek a hatalmi pozícióikat felmérni és átrendezni.

¹⁰ dr. Donáth György és társai . . . 1947. márc. 8. Szentiványi Domonkos vall.

A FKgP katonai bizottsága azonban még az összeesküvők fővezérének megalkulása előtt feloszlott. Jackó szerepét Kis András könyve nem tisztázza, nem derít fényt a Szentiványi—Donáth csoporthoz fűződő kapcsolatára sem. Jackó szintén az „aprószentekhez” tartozott, azonban, mint később kiderült, az összeesküvésről nem tudott.

A szerző számos esetben foglalkozik a Parasztszövetséggel. Kétségtelen, hogy a jobboldali horthysta csoport penetrációja itt volt a legsikeresebb: a szervezetbe 1946 nyarán—őszén egymás után léptek be a közösségek; az összeesküvés leleplezésekor a 29 tagú osztályvezetői karból hatan tartoztak a közösséghez.¹¹ Kiss Sándor, a Parasztszövetség igazgatója 1946 nyarán maga is belépett a Magyar Közösségbe, jóllehet nem avatták fel őt.¹² A Parasztszövetség a háború alatt pozitív szerepet töltött be, a parasztság politikai-kulturális nevelésében érdemeket szerzett, otthont nyújtott a háborúellenes nemzeti függetlenségi mozgalom szervezőinek, vezetői között illegális kommunisták is dolgoztak. A felszabadulás után szerepe megváltozott, baloldali szegényparaszti és agrárproletár tömegeit elveszítette, a módosabb parasztság — jobboldali irányítás alatt álló — szervezetévé vált. A FKgP centruma a birtokos parasztság érdekvédelmi szervévé igyekezett kiépíteni, s egyben jelentős politikai tényezőnek tekintette: a munkásszakszervezeteket kívánta vele ellensúlyozni. Ennek ellenére, az egész Parasztszövetséget hiba lenne reakciós szervezetként elkönyvelni. Önmagában a paraszti érdekvédelem még nem reakciós terv, az a kérdés, mivel szemben és milyen védelmet jelent. A Parasztszövetség tevékenységének voltak pozitív mozzanatai is, igyekezett közreműködni a mezőgazdasági munka szervezésében (vetőmag, gépellátás), támogatta egyes mezőgazdasági ágazatok fejlesztését, kulturális és szaktanfolyamokat szervezett, sikraszállt a mezőgazdasági biztosítás kiszélesítéséért stb.

A szerző azt írja, hogy 1946 őszén a Parasztszövetségben ellenforradalmi szervezkedés kezdődött (113. l.). Egyfelől helyesen mutat rá, hogy a Vass-féle tervzet kimeríti egy illegális szervezkedés programját, de azt önkényesen tekinti közösségi eredetűnek. Vass Gyula NPP tag volt, nem biztos, hogy tudott a közösségről, a „régí vonalra” való hivatkozás jelenthette a régi jobboldali ifjúsági szervezeteket is. Másrészt a terv későbbi sorsáról nem tudunk, nagyon valószínű, hogy nem valósult meg, legalábbis újabb adatok ezt nem bizonyítják. Mindenesetre túlzás ellenforradalmi szervezkedésről beszélni ebben az esetben.

Úgy véljük, az eddigiek is tanúsítják a FKgP politikájának egyoldalúan eltorzított megítélését. Emellett részletkérdésekben számos ténybeli tévedés és hibás általánosítás is található. Ezekre azonban nem térünk ki. Talán még annyit: Kis András, Nagy Ferenc és Varga Béla politikai elképzeléséről azt írja, hogy az „lényegesen nem különbözött attól, amit Szentiványi leírt” (73. l.), tehát lényegesen nem tér el egy nagytőkés-nagybirtokos horthysta restauráció programjától. Ez így nem igaz. Jóllehet Nagy Ferenc és Varga Béla szorosan összehozták, nem azonos politikai törekvéseket képviseltek: a konzervatív klerikális Varga Béla jutott el talán a legkevésbé a demokratikus átalakulás megértéséhez. A „kurzus” időszakára emlékeztető „keresztény nemzeti” szövegei, a jobb- és szélsőjobboldali csoportokkal való együttműködése elkülöníti a centrum többi vezetőjétől. Varga Béla valóban lehetett volna Szentiványiék szövetségese. Nagy Ferenc, a módos parasztság képviselője, sokkal demokratikusabb beállít-

¹¹ Bp. Nb. XXII. 1837(1947)13. 1947. jún. 23-i jkv. Horváth János vallomása.

¹² Bp. Nb. XXII. 1837(1947)13. 1947. jún. 9-i jkv. Kiss Sándor vallomása.

tottságú mint Varga Béla, s a paraszti-kispolgári demokrácia híve. A felszabadulás előtt számos haladó gondolat képviselője; azok közé tartozik, aki a háború alatt kimondja, hogy a parasztság még egyszer nem vállalkozhat a Nagyatádi útjára, a nagytőkével való szövetségre, s természetes szövetségével, a munkásosztállyal kell együttműkönie. A felszabadulás pillanataiban baloldali, demokratikus elgondolásokkal indult, parasztsovinizmusa, kommunista-ellenessége azonban hamarosan a munkáspártok ellen fordította, képtelen volt túllátni a közvetlen módos-birtokos paraszti érdekeken; nem véletlen, hogy már 1946 őszén összeesaptak feje felett a hullámok. Külpolitikai téren az angolszász orientáció híve volt.

Kis András tehát a jobboldali horthysta csoportosulás és a Kisgazda Párt politikai kapcsolatait messze eltúlozza. Láttuk, nem sikerül bizonyítania, hogy Szentiványiék komolyan befolyásolták volna a párt politikáját. A tényleges összefüggések feltárása ezen túlmenően egyéb kérdések megvizsgálását is megkívánja. Ezek közül a legfontosabb Kovács Béla szerepének tisztázása. Kovács Béla nem a tőkés gazdag parasztság, a nagygazdák képviselője, akik mindig is a Horthy-rendszer szilárd hívei voltak, hanem a parasztság módosabb, a közép-parasztság felső és gazdagparasztság alsóbb rétegeinek exponense. Nálunk e rétegek alkották a kispolgári paraszti demokrácia társadalmi bázisát. Kovács Béla tipikus kispolgári demokrata, aki ugyan gyűlöli az urakat, a bankárokat, a hivatalnokok packázásait, de aki ugyanakkor, legalább ugyanolyan élesen kommunista-ellenes is. Kovács Béla a parasztság életszínvonalának, kultúrájának felemeléséért, társadalmi-politikai befolyásának növeléséért küzdött, a paraszti érdekek intranzigens képviselője azonban nem egyszer szembefordította a munkáspártokkal. Kovács Béla emberi tisztességéhez, népi-paraszti elkötelezettségéhez kétség nem fér. Elsősorban felkészületlensége, naivitása, romantikus politikai illúziói, tapasztalatlansága akadályozták meg, hogy el tudjon igazodni a felszabadulás utáni politikai viszonyok között, felismerje a fejlődés hazai és nemzetközi perspektíváit. Kovács Béla 1946 végén többször is határozottan elutasította a tőkés restauráció lehetőségét, de a proletár szocializmust is elvetette, mint később kiderült, anélkül, hogy tudta volna, mi is az pontosan. Kovács Béla nem volt összeesküvő, Szentiványiékkel folytatott politikai jellegű eszmecserét, de egy politikustól ezt még önmagában nem lehet számonkérni. Feltehetően egyes belpolitikai kérdésekben egyetértettek, de ez még nem jelenti, hogy Kovács Béla a jobboldali horthysta csoport iniciatívái szerint politizált volna. Az illegális szervezkedésben, emigráns ellenkormány alakításában, szovjetellenes hírszerzésben nem vett részt, illegális fegyveres csoportok szervezésére utasítást nem adott. Bűnösségére adatok nem merültek fel, s maga is mindvégig tagadta büntetőjogi felelősségét. Ez a Fehér Könyvből is kiderül, s erre utal Nagy Ferenchez írt levelében is. A szerző idézi Kovács Béla 1947. február 20-i, a könyvben tévesen egy hónappal korábbra datált levelét (172. l.), de sajnos csak az első felét, holott a második rész a jellemzőbb és emberibb vallomás: „Munkámmal minden időben és minden nekem juttatott szerepkörben a magyar nemzet és elsősorban paraszt fajtám politikai, gazdasági és szociális felemelkedését, köztársaságunk megerősödését és boldogulását, demokráciánk kiterjedését igyekeztem szolgálni. Képességeimet és lehetőségeimet ebbe a szolgálatba állítottam be. Lehetséges, hogy egy-egy cselekedetemben vagy állásfoglalásomban tévedtem, de az vesse rám az első követ, aki sohasem tévedett. Az összeesküvésben nem vettem részt, abban bűnösnek nem érzem magam. Egész életem munkájával kerültem volna szembe, ha a köztársaság, népünk szabadsága, a földreform

vagy a demokrácia bármely vívmánya ellen irányuló szervezkedésben részt vettem volna. Sajnálatosnak érzem és mélyen elítélem, hogy pártunk több tagja az összeesküvés felé orientálódott, ahelyett, hogy mindnyájan azt tették volna, ami a mai helyzetben minden tisztességes szándékú jó magyar kötelessége: képességeiket és politikai lehetőségeiket a demokrácia fenntartás nélküli szolgálatába kellett volna állítaniok.”¹³ Szovjetunióból való hazatérése után is számtalanszor kijelentette, hogy a Magyar Közösség létezéséről nem tudott, az összeesküvésben nem vett részt,¹⁴ s nem volt hajlandó szóba állni pl. Kiss Sándorral, aki ellene vallott.¹⁵ Kis András maga is arra a következtetésre jut, hogy „... az általam tanulmányozott iratokból kétségkívül megállapítható politikai felelőssége, de nem bizonyítható az összeesküvésben való részvétele” (190. l.). Nagy kár, hogy ez a fontos megállapítás a könyv utolsó oldalán egy lábjegyzetben van elbujtatva, arról nem is szólva, hogy a szerzőnek ezt aényt saját koncepciójának kidolgozásánál is figyelembe kellett volna vennie.

A Független Kisgazdapárt és az összeesküvés szervezeti kapcsolata szempontjából az egyik kulcsfigura Saláta Kálmán. Saláta erősen konzervatív-kerikális, antikommunista, angolszász beállítottságú politikus volt, aki személyi okoknál fogva igen közel állt Nagy Ferenchez és családjához. Viszonyukat ma már szinte lehetetlen tisztázni. Bizonyos jelek arra mutatnak, hogy távolról sem állt olyan közel Nagy Ferenchez, mint azt sokan a pártban hitték. Jellemző pl., hogy Saláta 1946 nyarán Vatait kérte meg, hogy járjon közbe a kisgazda miniszterelnöknél Szentiványi B. listázástól való megmentése érdekében.¹⁶ Ha olyan „jól feküdt” Nagy Ferencnél, minek kellett még mások segítségét is igénybevennie? Vitathatatlanul kezdeményezője, szervezője, irányítója volt számos kisgazda akciónak, nem bizonyítható azonban, hogy e lépéseit Szentiványiékkal irányították volna. Sokkal valószínűbb, hogy a kisgazda pártvezetőség megbízásából járt el.

További kutatások feladata annak eldöntése, hogy Saláta milyen szerepet játszott és milyen helyet foglalt el az ún. Hám—Saláta csoportban. Ez a frakció, mint említettük, az 1945-ös választások után alakult ki, általában azokat a fiatal jobboldali értelmiségieket tömörítette, akik a kisgazda pártközpontban, illetve a Parasztszövetségben vezető funkciót töltöttek be (Csicseri Rónai István, Eszterhás György, Jackó Pál, Hám Tibor, Horányi Tibor, Kiss Sándor, Vatai László és mások). A hangadók kezdetben Hám és Saláta, valamint Kiss és Vatai voltak. Úgy tűnik azonban, hogy később Saláta fokozatosan háttérbe szorult; nem járt be rendszeresen a pártközpontba, a rábízott feladatokat nem végezte el. 1946 második felétől az egyre inkább önálló politikussá fejlődő, Dobiékkal, a párt balszárnyának szegényparaszti tagjaival is kapcsolatot tartó Bognár József és a konzervatív kerikális Hám Tibor befolyása nőtt. A Hám—Saláta csoport tevékenysége ma még szintén tisztázatlan. Nem kétséges, a pártban jelentős szerepet játszottak, a pártvezetőség bizalmasainak számítottak, a legkülönbözőbb pártvezetőségi megbízásoknak tettek eleget. Jóllehet a társaság politikailag nem volt egynemű, önálló politikai törekvéseik lehettek, ezek azonban ma még kevéssé ismertek. Általában azonban, legalábbis a felszínen, a FKGP paraszti centrumának politikai irányvonalát támogatták. A fiatalok közül

¹³ Ol. NDO. Nagy Ferenc ME. fél. hiv. lev. X/2.

¹⁴ Dernői Kocsis László közlése.

¹⁵ Kopács Ferenc közlése.

¹⁶ Bp. Nü 1042/1947, Bp. Nb. XXII. 2815/1948 1947. márc. 8-i jkv.

többen összeköttetésben álltak Szentiványiékkel, s az összeesküvés felgöngyölítése kapcsán közülük többeket letartóztattak, s jogos indokok alapján elítélték. A népbíróság azonban felmentette őket az alól a vád alól, hogy Szentiványiék szervezkedéséről tudtak volna.¹⁷

Az eddig hozzáférhetővé vált dokumentumok, elsősorban az összeesküvés népbírósági perének jegyzőkönyvei, azt tanúsítják, hogy Nagy Ferenc az illegális szervezkedésben közvetlenül nem vett részt. Hogy tudott-e róla, ma már igen nehéz eldönteni. Ha Salátához fűződő kapcsolatát figyelembe vesszük, e lehetőséget nem lehet kategorikusan kizárni. Hasonlóképpen nehéz eldönteni, hogy a Magyar Közösségről tájékoztatva volt-e. Neve már a nyomozás során felmerült, hisz Arany közölte, 1945 elején beszámolt Nagy Ferencnek a fajvédő társaságról, sőt a Szentiványi—Donáth csoport főtárgyalásán is szóltak róla. Ha igaz, Nagy Ferenc meg is jegyezte környezetében, csodálkozik azon, hogy Arany szavait az újságok nem hozzák le, mert ő valóban részt vett két közösségi összejövetelen.¹⁸ Számos tény ugyanakkor ennek az ellenkezőjét látszik bizonyítani. Kovács Ferenc, Nagy Ferenc személyi titkára szerint, amikor 1947 januárjában átadta a miniszterelnöknek Rajk belügyminiszter jelentését az összeesküvéssel kapcsolatos nyomozásról, megkérdezte Nagyot, hallott-e már a Magyar Közösségről, a válasz nagyon határozott nem volt.¹⁹ A Fehér Könyvben nyilvánosságra hozott vallomások terhelőek ugyan, de nem meggyőzőek, ellentmondások és pontatlanok, gyakran ellentmondanak a népbírósági tárgyalásokon elhangzottaknak. Saláta öccsének vallomása csak közvetett bizonyíték.²⁰ Jackó vallomásai az 1947. január 15-i kiscgazda pártvezetőségi kihallgatásra vonatkozóan, ahol Saláta közölte volna, hogy Nagy Ferenc mindent tudott, nem fedik egymást. Az akkori politikai viszonyokat kicsit is ismerők előtt hihetetlennek tűnik Salátának az az állítása, hogy a Magyar Közösség juttatta volna be Nagy Ferencet a miniszterelnöki székbe.²¹ Ha viszont Saláta tényleg ezt mondta, akkor politikai analfabétának tekinthető, akit nem kell komolyan venni. A valóságban Nagy Ferenc, népszerűségét féltve, kézzel-lábbal hadakozott kinevezése ellen, csak Tildy és a munkáspártok vezetőinek rábeszélésére egyezett végül is bele. Arany Bálintnak a Fehér Könyvben közölt és a népbíróságon elmondott vallomásai sem azonosak Nagy Ferenc szerepét illetően. A már idézett 1946 szeptemberi találkozót illetően a Fehér Könyv pl. nem tért ki arra, hogy Nagy Ferenc oda váratlanul toppant be;

¹⁷ A népbírósági ítélet kimondta: „A külön tanács azonban rámutat arra, mely szerint nincsenek olyan adatok, melyek alapján megnyugvással megállapítható volna, hogy az itt szóban forgó vádlottak (Csicséri Rónai István, Gyulai László, Jackó Pál, Hám Tibor, Horváth János, Kiss Sándor, Vatai László, — V. I.) Donáth György és hat társának szervezkedéséről egyáltalában e hét személynek bizonyos célok érdekében való összetartozásáról tudomást szereztek volna . . . Nem lehet önmagában ellentétes jelentőséget tulajdonítani annak a ténynek sem, hogy a két csoportból egyes személyek között elég gyakori volt az érintkezés. Politikai síkon mozgó személyek között az ilyen érintkezésből a felfogás és célok tekintetében való meg egyezés még távolról sem következtethető. Következésképpen nem lehet szó nevezettek Donáth György és társai szervezkedésében való részvételéről, illetve bűnösségüknek ezen az alapon való megállapításáról sem. És pedig nem még akkor sem, ha a Donáth csoport egyes tagjai az itt szóban levő vádlottak közül egyesek személyes kapcsolataik alapján céljaik megvalósítására egyes esetekben ténylegesen fel is használtak, mert hiszen nyilvánvaló hogy ilyen esetekben való felhasználások ellenére a távolabbi célok a felhasznált előtt még rejtve maradhattak.” (Bp. Nb. XXII. 1837/1947.)

¹⁸ Képes Figyelő, 1947. jún. 7.

¹⁹ Kopács Ferenc közlése.

²⁰ Fehér Könyv . . . 139., 144. l.

²¹ Fehér Könyv . . . 126—128. l. ill. 130—131. l.

Kovács Béláért jött. Meghallgatta Szentiványi külpolitikai fejtegetéseit, majd Arany Bálint szerint kijelentette, hogy „az ő felfogása szerint ezek rémképek. Magyarországnak a jelenlegi szituációban együtt kell működnie a Szovjettel és együtt is kíván működni vele.”²² Arany hozzáfűzte: Nagy Ferenc megjegyzésének határozottan leintés jellege volt, tehát a kisgazda politikus nem vette komolyan Szentiványi szavait. Mindezek ellenére, Nagy Ferencet épp úgy terheli a politikai felelősség a történekekért, mint Kovács Bélát, sőt azt sem lehet kizárni, hogy több is.

Kis András könyvének alapkoncepciójával tehát — a munka számos pozitívuma ellenére — nem értünk egyet, e koncepciót nem látjuk bizonyított-nak. Jóllehet a jobboldali horthysta csoportosulásnak voltak bizonyos szervezeti kapcsolatai a FKgP felé, a párt politikájára kimutathatóan nem gyakorolt befolyást. A párt vezetői az összeesküvésben nem vettek részt, s nagy a valószínűsége annak, hogy nem is tudtak róla. Felmerül azonban az a kérdés, hogy az önmagában jelentéktelen, komolyabb veszélyt nem jelentő összeesküvés miért tett szert olyan kiemelkedő jelentőségre. E kérdéssel a szerző nem foglalkozik, s ez jogában áll, bár kitekintésként érinti az összeesküvés felszámolását. Mégis feleletet kell rá adni, hisz az összeesküvés felszámolása a hatalomért vívott harc egyik ugrópontjává vált. Ehhez azonban fel kellene rajzolni a felszabadulás utáni politikai küzdelmek egészét, amit e recenzió nem tekint feladatának.

Vida István

²² Vö. Fehér Könyv . . . 124. l. és Donáth György és társai . . . 1947. márc. 28. jkv. Arany B. vallomása.